

Materialistisesta valtioteoriasta: analyyseja ja keskustelua

ABSTRACT

Perspectives on the Materialistic Theory of the State

As a continuation of the Marx renaissance of the 1960's the second Marx renaissance of the 1970's adopted the task of developing the theory of the state employing the theoretical concepts and method of Marx. A conference on this theme was arranged in Turku, Finland, in April 1980. The output of the conference is published here as a collection of closely related papers approaching the same problem area from different perspectives. Heikki Paloheimo delineates the historical background of the present scientific discussion of the Marxian theory of the state and identifies the major schools of thought. Sakari Hänninen makes an attempt to systematize the discussion by distinguishing different levels of analysis related among other things to the objects, motives and directions of the present endeavours to derive the state. Raimo Blom surveys and evaluates the development of the *Staatsableitung* discussion in the Federal Republic of Germany. The main argument by the fourth contributor, Erkki Berndtson, is that the Marxian and bourgeois theoretical traditions are both useful or even necessary points of departure in the attempts to develop the materialistic theory of the state further. Pertti Hynynen reviews the Italian debate and points out some particular traits of the theoretical and political fragmentation of the Italian labour movement.

MARX-RENESSANSI JA VALTIOTEORIA

Heikki Paloheimo

1960-luku synnytti ns. Marx-renessanssin, voimakkaasti elpyneen kiinnostuksen *Marxin* teoreettista tuotantoa kohtaan. Kiinnostuksen kasvun yhtenä perustana oli se, että eräitä tärkeitä osia *Marxin* tuotannosta tuli ensimmäisen kerran painettuna julkisuuteen vasta vaiheittain tällä vuosisadalla. Valtio-teorian kannalta keskeinen »Hegelin oikeusfilosofian kritiikki» ilmestyi v. 1927. Vuoden 1844 taloudellisfilosofiset käsikirjoitukset ilmestyivät v. 1932. *Marxin* metodin rekonstruktion kannalta keskeinen »Grundrisse der Kritik der Politischen Ökonomie» ilmestyi Neuvostoliitossa v. 1939, mutta tuli Länsi-Euroopassa tunnetuksi vasta Berliinissä v. 1953 painetun laitoksen ilmestyttyä.

Marxin tuotannon nyt tultua kokonaan julkisuuteen syntyi tämän pohjalta 1960-luvulla Marx-rekonstruoijien ensimmäinen sukupolvi. Tämän sukupolven merkittäviä teoreetikkoja ovat mm. *Roman Rosdolsky*, *Walter Tuchscheerer* ja *Jindrich Zeleny*. Heidän tuotantonsa keskiönä on Marxin teoreettisen ajattelutavan kehittymisen ja Marxin metodin rekonstruointi.

1970-luvulla kasvoi Marx-renessanssin toinen sukupolvi. Se otti tehtäväkseen materialistisen valtioteorian kehittämisen Marxin teoreettisten konseptioiden ja metodin avulla. Marxin omassa tuotannossahan valtioteoreettiset tarkastelut jäivät verraten fragmentaariseksi ja ne liikkuvat monilla eri tasoilla. Ajallisesti Marxin teoreettinen kehitys voidaan valtioteorian kannalta jäsentää kolmeen eri kehitysvaiheeseen: 1. hegeliläisen idealistisen valtioteorian kritiikki, 2. historiallisen materialismin konseptio ja 3. kapitalismispesifi poliittisen taloustieteen kritiikki. Grundrisseen sisältyy dispositioita siitä, millä tavalla Marx on ajatellut käsitteellistää valtion asemaa kapitalistisen tuotantotavan osana.

Marx-renessanssin toinen sukupolvi on siis ottanut tehtäväkseen materialistisen valtioteorian kehittämisen Marxin teoreettisten käsitteiden ja metodin avulla. Mitään yhtenäistä materialistista valtioteoriaa ei kuitenkaan ainakaan toistaiseksi näytä syntyneen. Päinvastoin, marxilainen valtioteoreettinen keskustelu näyttää pirstoutuneen useiksi erillisiksi koulukunniksi, joiden keskinäisiä suhteita leimaa kaksi piirrettä: joko keskustelua koulukuntarajojen yli ei käydä lainkaan, tai jos sitä käydään, se on huomattavan poleemista. 1960- ja 1970-lukujen keskustelusta voidaan eristää ainakin seuraavat marxilaiset tai Marxilta runsaasti vaikutteita saaneet koulukunnat: 1. valtiomonopolistisen kapitalismin teoria, 2. milibandilainen elitismi, 3. althusserilais-poulantzasilainen strukturalismi ja 4. sen amerikkalainen vastine kapitalistate Group, 5. Frankfurтин koulukunta, 6. länsi-saksalainen Staatsableitung-keskustelu ja 7. italialaiset, *Gramscilta* enemmän tai vähemmän vaikutteita saaneet kontribuutiot. Kunkin koulukunnan sekä teoriahistorialliset että yhteiskuntahistorialliset perusteet poikkeavat toisistaan. Valtiomonopolistisen kapitalismin teoria samoin kuin italialaiset teoriat ovat kehittyneet osana kommunististen puolueiden teoreettista keskustelua. Muut koulukunnat sen sijaan ovat luonteeltaan yliopistollisia. Niiden teoreetikot eivät ole aktiivisesti osallistuneet työväenliikkeen poliittiseen toimintaan eivätkä teoriat muutenkaan ole saaneet merkittävää jalansijaa politiikan praxiksessa lukuun ottamatta *Althusserin* vaikutusta PCF:n oppeihin ja Frankfurтин koulukunnan vaikutusta 1960-luvun uusvasemmistolaiseen ylioppilasliikkeeseen.

Myös eri koulukuntien teoriahistorialliset taustat poikkeavat selvästi toisistaan. 1960-luvun Marx-renessanssi näyttää kuitenkin vaikuttaneen melkoisesti useimpien em. koulukuntien kehitykseen.

Tässä *Politiikka*-lehden numerossa tarkastellaan eräitä 1970-luvun marxilaisen valtioteorian suuntauksia. Artikkelit pohjautuvat Turussa 12.4.1980 pidetyn materialistista valtioteoriaa käsitelleen seminaarin aineistoon. Semi-

naarin järjesti Turun yliopiston valtio-opin ja poliittisen historian opiskelijoiden yhdistys »P-klubi».

Raimo Blomin ja Sakari Hännisen artikkeleissa esitellään ja arvioidaan 1970-luvulla käytyä länsi-saksalaista ns. Staatsableitung-keskustelua. Tällä keskustelulla on selvästi kaksi jalustaa: ensinnäkin jo edellä mainittu teoreettinen Marx-renessanssi ja toiseksi länsi-eurooppalainen ja erityisesti länsi-saksalainen yhteiskunnallinen tilanne 1960-luvun lopussa. Tähän tilanteeseen liittyivät Länsi-Saksassa sosialidemokraattien valtaannousu, valtion taloudellinen interventio ja kokonaistaloudellinen suunnittelu à la OECD, sosiaalinen reformipolitiikka ja uusvasemmistolainen ylioppilasliike. Uusvasemmistolainen ylioppilasliike asetti 1960-luvun lopussa ratkaistavakseen mm. seuraavia kysymyksiä:

Ensinnäkin, kykeneekö valtio loputtomasti sääntelemään yhteiskunnan kriisitendenssejä? Kykeneekö valtio loputtomasti muovaamaan yhteiskuntaa pääoman intressien mukaisesti? Myönteinen vastaus näihin kysymyksiin näytti ainakin implisiittisesti sisältyvän esim. *Herbert Marcusen* negatiiviseen yhteiskuntakritiikkiin. Toiseksi, sosialidemokraattien valtaannousu ja reformipolitiikka synnyttivät kysymyksen, mitkä ovat reformipolitiikan rajat? Kolmanneksi, uusvasemmistolaisen ylioppilasliikkeen täydellinen epäonnistuminen yhteistyön aloittamiseksi työväenluokan kanssa synnytti pohdinnan siitä, mihin laaja ja syvä usko reformipolitiikkaan perustuu?

Saksalaisessa valtioteoriakeskustelussa ryhdyttiin etsimään vastauksia edellä esitettyihin kysymyksiin. Olemassaolevat valtioteoriat näyttivät osoittautuvan riittämättömiksi analysointivälineiksi. Keskeiseksi kysymykseksi ns. Staatsableitung-keskustelussa nousi kysymys valtion ja yhteiskunnan komplementaarisen suhteen alkulähteestä eli syyt kapitalistisen yhteiskunnan eriytymiseen näennäisesti toisiinsa nähden autonomisiksi valtion ja yhteiskunnan alueiksi. Tähän kysymykseen annetun vastauksen katsotaan olevan edellytys valtion ja taloudellisen yhteiskunnan välisiä determinaatiosuhteita koskevalla analyysillä.

Sakari Hänninen kysyy artikkelissaan »Mihin johtaa valtion yleinen johto». Hän systematisoi käytyä keskustelua asettamalla viisi kysymystä: miksi, mitä, miten, mistä ja mihin johdetaan? Hännisen artikkeliin sisältyy myös positiivinen ratkaisuehdotus Staatsableitung-keskustelun perusongelmaan. Raimo Blomin artikkeli »Valtionjohtokeskustelu Saksan Liittotasavallassa» esittelee ja arvioi Staatsableitung-keskustelun kehitystä ja sen merkitystä marxilaiselle valtioteorialle.

Erkki Berndtsonin artikkeli »Marxilainen valtioteoria ja politiikan tutkimuksen historian dialektinen tarkastelu» arvioi marxilaisen valtioteorian tämänhetkistä tehtäväkenttää. Berndtson tarkastelee kolmea kysymystä: 1. Miten suhtautua marxismin klassikoiden kirjoituksiin politiikasta ja valtiosta? 2. Miten suorittaa konkreettista tutkimusta porvarillisista valtioista ja politiikasta marxilaisista lähtökohdista? 3. Miten suhtautua porvarilliseen politiikan tutkimukseen ja sen tuottamaan tietoon politiikasta ja porvarillisesta valtiosta? Berndtsonin artikkelin pääpaino on juuri kolmannen kysymyksen tarkastelussa.

Hänen mukaansa materialistisen valtioteorian kehittämisessä on tarkasteltava sekä marxilaisen että porvarillisen valtiotieteen teoriahistoriaa. Berndtsonin artikkeli on luonteeltaan ennen muuta tutkimusohjelma.

Pertti Hynysen artikkeli liittyy aivan toisenlaiseen marxismin traditioon. Siinä tarkastellaan Italiassa 1970-luvulla käytyä keskustelua poliittisen autonomiasta. Staatsableitung-keskustelusta poiketen italialaista keskustelua on käyty työväenliikkeen poliittisen toiminnan yhteydessä. Hynysen artikkeli kuvaa eräitä Italian työväenliikkeen teoreettisen ja poliittisen fragmentoitumisen piirteitä. Myös siinä tarkastellaan talouden ja politiikan välistä suhdetta, nyt vain italialaisen teoreettisen perinteen pohjalta.